

УДК 347.124

Сабура Світлана Олександрівна,

аспірант кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СПОСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ СУБ'ЄКТИВНОГО ПРАВА НА ТВОРЧІСТЬ

*«Винаходити самому прекрасно, але те,
що винайдено іншими, знати та цінити –
чи є меншим, ніж створювати»*

Й. Гете

Постановка проблеми. У наш час, у час розвитку великих можливостей прояву творчих здібностей особистості, а також існування великої кількості варіантів та способів самовираження, важливим є питання правового окреслення тих варіантів, які використовує людина для реалізації своїх творчих здібностей, адже в подальшому творець матиме змогу захистити свої авторські права від порушень. Дуже важливо окреслити ті варіанти дій, які може використовувати автор під час реалізації права на творчість (культурних прав), гарантованого Конституцією України.

Крім того, під час створення об'єкта прав інтелектуальної власності особа може опинитися в ситуації, коли будуть порушені її права, або вона може порушити права інших авторів. Тому визначення способів, завдяки яким громадяни можуть здійснювати свої культурні права, а зокрема реалізовувати своє суб'єктивне право на творчість, допоможе уникнути також ситуацій, в яких автор ставить під загрозу свої авторські права, та обійти стороною можливе порушення прав інших авторів своїми діями.

В історії становлення авторського права питанню можливих способів реалізації суб'єктивного права на творчість приділялась невелика увага, що має результатом невелику кількість наукових робіт із даної теми. Адже визначені та викладені в наукових роботах думки великих правознавців минулих часів мають велику цінність для дослідження та розкриття цієї теми.

Систематизація способів реалізації суб'єктивного права на творчість дасть змогу в подальшому як іншим правознавцям під час їхньої прак-

тичної діяльності швидко орієнтуватися в просторі юридичної інформації у процесі надання правових послуг, так і авторіві під час реалізації свого суб'єктивного права на творчість ефективно захистити зазначені права.

Стан дослідження теми. Питанню способів реалізації права на творчість, а також систематизації цих способів на види майже не приділялось уваги з боку науковців-правознавців. Дуже часто поняття «спосіб» ототожнюється з поняттям «форма». Тим не менш, можна виділити авторів, дослідження яких можуть бути підґрунтям у розкритті цієї теми, а саме: О.С. Іоффе в роботі «Основи авторського права», В.М. Протасов у роботі «Теорія права і держави. Проблеми теорії права і держави», В.П. Грибанов у книзі «Здійснення та захист авторських прав», О.П. Сергєєв у підручнику «Авторське право», Є.О. Харитонов та А.І. Дришлюк у підручнику «Цивільне право України». Не можна забувати про роботи у сфері авторського права, які також важливі в юриспруденції і які тією чи іншою мірою «торкаються» даної теми. Це такі автори, як: В.А. Бабенко та Н.Г. Омелян-Скирта, Л. Бентли та Б. Шерман, А.О. Бояр, Г.І. Миронюк та В.С. Дроб'язка, В.Я. Іонас, В.І. Торканюк, І.О. Панкєєв та ряд інших.

Метою дослідження є визначення поняття способів реалізації суб'єктивного права на творчість та здійснення систематизації цих способів.

Виклад основного матеріалу. «Створювати (творити) – в широкому сенсі цього слова – означає створювати дещо нове, тобто щось таке, чого раніше зовсім не було. Нове в такому його розумінні створює не тільки людина, але і природа, а

творчі здібності людини проявляються у створенні як духовних, так і матеріальних цінностей... творчість – це вже не будь-яка, а лише свідомо творча діяльність, на яку здатна лише людина, а не стихійні сили природи. У той самий час не будь-який свідомий акт творчості, здійснений людиною, розглядається як акт творчості» [1, с. 5].

Способом вважається певна дія, прийом або система прийомів, яка дає можливість здійснити що-небудь, досягти чогось [7].

Яким чином можна реалізувати свої суб'єктивні права на творчість? Яким способом?

Реалізацією можна вважати втілення в дію тих приписів та можливостей, що містяться в чинному законодавстві: Міжнародних актах, законодавстві України, підзаконних нормативно-правових документах, судовій практиці тощо. Зазвичай особи втілюють такі можливості за допомогою суспільних відносин та своєї поведінки, тобто реалізація неможлива без дії суб'єктів права та без наявності суспільства (та / або держави), з яким цей суб'єкт має або бажає мати взаємовідносини.

Дуже часто поняття «спосіб» ототожнюється з поняттям «форма» та «метод» у цивільному праві.

Форма реалізації права – це зовнішнє оформлення змісту загальнообов'язкових правил поведінки, які офіційно встановлені (санкціоновані) державою або загальновизнані суспільством [8].

Методом взагалі можна вважати сукупність прийомів та засобів (способів) із досягнення поставленої цілі.

У різних галузях права існують свої способи реалізації його норм. У будь-якому випадку, «оживити» норми права може тільки людина, яка реалізовує ці норми в суспільно-вольовій діяльності.

Дотримання норми права – це форма реалізації забороняючих правових норм, яка полягає в утриманні суб'єкта від активних дій, в його пасивній поведінці, незалежно від його волі. Тобто дотримання норм права полягає в тому, що суб'єкти права узгоджують свою поведінку з нормами-заборами і не вчиняють дій, які вважаються соціально шкідливими чи небезпечними. Це, наприклад, утримання від дій, які караються в порядку, встановленому законом.

Виконання норми права – це форма реалізації зобов'язуючих правових норм, яка полягає в активній поведінці суб'єктів, що здійснюється ними, як правило, незалежно від їхнього власного бажання. Виконання норми права – це, по суті, виконання ними своїх юридичних обов'язків, які вимагають активних дій.

Використання норми права – це форма реалізації уповноважуючих правових норм, яка полягає в активній поведінці суб'єктів, яка здійснюється ними за власним бажанням. Використання правової норми, на відміну від двох інших форм реалізації, може бути тільки добровільним, тобто здійснюватися виключно за власним бажанням. Це, наприклад, використання права власності тощо.

Застосування норми права – це особлива форма реалізації права, що включає поєднання та співвідношення дотримання, виконання та використання. Здійснюється спеціально уповноваженими державними органами і посадовими особами. Має індивідуалізований, персоніфікований характер. Може ґрунтуватися на будь-якому способі правового впливу залежно від конкретної ситуації [9].

Але якщо сам процес реалізації вважати активним процесом діяльності людини, то дотримання норм у процесі створення результату (твору) творчої діяльності можна вважати одним із інструментів, адже «творець» зобов'язаний поважати авторські права інших осіб і не має права порушувати такі права, адже за це може наступити певний вид відповідальності.

Виконання переплітається з дотриманням, адже виконання виходить із необхідності дотримуватися певних норм і передбачає виконання обов'язку (наприклад, обов'язок видавця подавати у встановленому порядку державну статистичну звітність, інформацію про випущені у світ видання відповідно до а. 14 ст.20 Закону України «Про видавничу справу»).

Але наведені способи реалізації суб'єктивного права на творчість носять досить узагальнений характер і притаманні іншим видам правовідносинам, що можуть виникнути в будь-якій галузі права. Нас цікавить специфіка способів реалізації саме права на творчість.

Ураховуючи визначення поняття «спосіб» та положення Цивільного Кодексу України та законодавства України, зокрема Закону України «Про авторське право і суміжні права», можна спробувати визначити способи, притаманні саме процесу реалізації суб'єктивного права на творчість.

«Реалізація, – відзначає В.М. Протасов, – представляється як процес перекладу явища в іншу якість, вживання його якостей, властивостей із метою досягнення якогось результату. Відносно права цей процес означає переклад його норм в іншу реальність, в іншу якість – якість правомірної поведінки: використання властивостей права для досягнення необхідного соціального результату» [2, с. 151].

Згідно з нормами чинного законодавства громадяни і юридичні особи на свій розсуд здійснюють належні їм цивільні права. Це означає, що всі питання, пов'язані з виконанням суб'єктивних прав, включаючи обсяг і засоби їх реалізації, а також відмову від суб'єктивних прав, передавання їх іншим особам та ін., вирішуються уповноваженою особою на свій розсуд. Іншими словами, зміст суб'єктивного цивільного права складають можливі дії уповноваженої особи. Наприклад, автор книги може вимагати від видавництва сплати належного йому гонорару.

Найбільш поширеним є розпорядження громадянами і юридичними особами належними їм правами шляхом їх здійснення. Під здійсненням права передбачається реалізація тих можливостей, які надаються законом або договором власнику суб'єктивного права. Іншими словами, здійснювати суб'єктивне цивільне право означає реально використати ту юридичну свободу, яка гарантується суб'єкту державою.

Вибір способу здійснення права залежить не тільки від розсуду суб'єкта, але і від конкретного змісту суб'єктивного права. Останнє, у свою чергу, визначається його призначенням, тобто тією метою, для якої воно надається уповноваженій особі.

Реалізуючи суб'єктивне право на творчість, особа обирає спосіб, характерний та актуальний саме для якогось конкретного твору, що є результатом реалізації такого права.

Для виявлення найбільш характерних способів, притаманних процесу реалізації суб'єктивного права на творчість, можна розглянути всі можливі різновиди способів взагалі, що існують у системі реалізації суб'єктивних прав.

В.П. Грибанов у своїй роботі, яка стосується проблем здійснення, наголосив на різниці між змістом та здійсненням авторських прав: суб'єктивне право складає визначену міру можливої поведінки правомірної особи; здійснення суб'єктивного права – це реалізація таких можливостей [3, с. 43–45].

Багато науковців вважають, що способом здійснення суб'єктивного права на творчість є договірна форма. За вираженням О.П. Сергєєва, «договірна форма використання творів... більшою мірою, ніж будь-яка інша, забезпечує реалізацію і охорону як особистих, так і майнових прав автора» [4, с. 161].

Ознайомившись із роботами правознавців радянських часів та сучасних правознавців, я не побачила чіткого визначення способу реалізації

суб'єктивного права на творчість, інше кажучи – культурних прав. І дійсно, дуже часто про способи якось замовчується, а мова йде найчастіше про форми реалізації. Але і цю інформацію майже ніхто не висвітлює. Деякі науковці надають інформацію про здійснення творчих прав, під чим найчастіше розуміють саме договірну форму здійснення авторських прав.

Проаналізувавши вищезазначене та інформацію, що міститься в законодавстві України, доцільним здається виділити деякі види способів, якими особа може реалізувати суб'єктивне право на творчість:

1. Спосіб реалізації суб'єктивного права на творчість залежно від необхідності застосування договору:

1) **договірний спосіб** – спосіб використання результату творчої діяльності особи, за якого необхідний дозвіл творця (автора) чи особи, що має авторські права. «Використання об'єкта права інтелектуальної власності іншою особою, за загальним правилом, має здійснюватися з дозволу творця об'єкта інтелектуальної власності (уповноваженої ним особи, спадкоємців тощо)», за виключенням випадків, встановлених законодавством [5, с. 110]. Одним із повноважень особи, яка має майнові права інтелектуальної власності, є виключне право дозволяти використання результату творчої діяльності іншими особами. Це право може бути реалізоване шляхом укладання ліцензійного договору. У даний спосіб можна включити необхідність укладання ліцензійного договору.

Найпоширенішим видом авторського договору є видавничий договір на літературні твори, твори образотворчого мистецтва, на музичні твори, на видання перекладу раніше випущеного у світ літературного твору; постановочний договір; сценарний договір; договір художнього замовлення; договір на використання в промисловості творів декоративно-прикладного мистецтва; авторський договір на створення і використання комп'ютерних програм;

2) **недоговірний** – спосіб використання результату творчої діяльності особи, за якого відсутня необхідність отримання дозволу творця (автора) чи особи, що має авторські права. «Законом можуть бути передбачені випадки правомірного використання об'єктів інтелектуальної власності без такого дозволу. Зокрема, ст. 444 ЦК передбачає, що твір може вільно, без згоди автора чи інших осіб, безоплатно використати будь-яка особа як цитату з правомірно опублікованого

твору або як ілюстрацію у виданнях, радіо- і телепередачах, фонограмах та відеограмах, призначених для навчання, за умови дотримання звичаїв, зазначення джерела запозичення та імені автора, якщо воно вказане в такому джерелі, та в обсязі, виправданому поставленою метою; для відтворення в судовому та адміністративному провадженні в обсязі, виправданому цією метою; тощо» [5, с. 110–111].

2. Спосіб реалізації суб'єктивного права на творчість залежно від ступеня активності особи (автора, суб'єкта):

1) **активний** – такий спосіб реалізації суб'єктивного права на творчість, за якого особа здійснює активні дії (написання твору, складає нову комп'ютерну програму тощо). Цей спосіб передбачає виконання та використання права, під час яких особа виконує свої юридичні обов'язки в процесі реалізації суб'єктивного права на творчість (наприклад, необхідність отримання дозволу на певні дії або, наприклад, обов'язок, встановлений авторським договором замовлення, при якому автор зобов'язується створити в майбутньому твір відповідно до умов цього договору і передати його замовникові; чи виконує активні дії зі створення об'єкта інтелектуальної власності);

2) **пасивний** – спосіб реалізації суб'єктивного права на творчість, за якого особа утримується від здійснення активних чи будь-яких інших дій, за які встановлюється юридична відповідальність. У даному випадку виходить із форми (обов'язку) дотримання. Суб'єкт повинен узгоджувати свою поведінку з нормами-заборами: не робити того, що заборонено. Значення цієї форми реалізації норм права полягає в тому, щоб не допустити здійснення дій, які спричинили б шкоду суспільству, державі, окремій особі. Дотримання завжди має пасивний характер. Реалізація цих норм досягається не в силу здійснення активних дій суб'єктами, а завдяки утриманню від заборонених дій. Таким прикладом може служити «споживчий» аспект реалізації суб'єктивного права на творчість. Адже існує думка, що реалізація суб'єктивного права на творчість передбачає не тільки створення, а й «споживання» готового результату творчої діяльності інших осіб для подальшого наробітку здібностей і можливості створення нового об'єкту. Таку думку висловлює Т. Атікшкіна у своїй статті «Свобода творчості як форма реалізації суб'єктивного права у сфері культури»: «Суб'єктивне право на культуру в широкому розумінні реалізується, з одного боку, як право художника на творчу свободу та ініціативу, втілення

художньо-творчих проєктів, а з другого – як право особистості, яка, так би мовити, є «споживачем», точніше – суб'єктом сприйняття творів мистецтва і культури [6, с. 126].

3. Спосіб реалізації суб'єктивного права на творчість залежно від кількості суб'єктів:

1) **самостійний (одноосібний)** – спосіб реалізації суб'єктивного права на творчість, за якого особа самостійно здійснює реалізацію суб'єктивного права на творчість, використовуючи свої творчі здібності відповідно до законодавства України;

2) **колективний** – спосіб реалізації суб'єктивного права на творчість, за якого особа приєднується чи дозволяє приєднатися до своєї творчої діяльності іншим особам. Регулюється, зокрема, Законом України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», де зазначено, що творчою спілкою є добровільне об'єднання професійних творчих працівників відповідного фахового напрямку в галузі культури та мистецтва, яке має фіксоване членство і діє на підставі статуту.

4. Спосіб реалізації суб'єктивного права на творчість залежно від законності здійснення та наявності необхідних дозволів у разі, якщо їх наявність вимагається законодавством:

1) **ті, що потребують легітимізації** (дозволу, ліцензії тощо) – спосіб реалізації суб'єктивного права на творчість, за якого особа, що бажає реалізувати свої суб'єктивні права на творчість, зобов'язана провести процедуру отримання дозволів, встановлених законодавством України для відповідних напрямів творчої діяльності. До такого виду можна включити ті способи реалізації суб'єктивних прав на творчість, за яких державою встановлена необхідність отримання ліцензії. Ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності – це письмове повноваження, видане особою, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензіара), іншій особі (ліцензіату), яке надає їй право на використання цього об'єкта в певній обмеженій сфері;

2) **ті, що не потребують легітимізації** – спосіб реалізації суб'єктивного права на творчість, за якого особа, що бажає реалізувати свої суб'єктивні права на творчість, не має обов'язку проводити процедуру отримання дозволів або погодження від держави чи іншої особи, що має авторські права. При цьому особа може вільно розпоряджатися результатами своєї творчої діяльності відповідно до законодавства України.

Творча діяльність із правової точки зору завжди поєднує в собі матеріальний і духовний світ автора, адже якщо твір не доведений до відома і відомий тільки самому автору або залишається невітленим, постає питання щодо захисту з боку законодавства. Тому можна завжди говорити, що, здійснюючи творчу діяльність, автор має в якості результату втілення своїх духовно-матеріальних потреб. Але, в будь-якому випадку, автор має право втілювати свої «таланти» задля суспільства або особисто для себе (при цьому він не перестає бути автором). Таким чином, можна виділити ще такі види способів реалізації суб'єктивного права на творчість, як:

1) за замовленням (для задоволення суспільних потреб) – такий спосіб реалізації суб'єктивного права на творчість, за якого особа, що має творчі здібності, втілює їх за попереднім замовленням від інших фізичних та/або юридичних осіб. Такі твори стають соціально корисними;

2) особистий (для задоволення особистих духовно-матеріальних потреб) – такий спосіб реалізації суб'єктивного права на творчість, за якого особа, що має творчі здібності, втілює їх тільки за наявності своїх (особистих) духовно-матеріальних потреб і не має на меті принести будь-яку соціальну користь. За такого способу реалізації суб'єктивного права на творчість твори, якщо і стають відомими, то зовсім випадково, коли розповсюдження набуває непередбаченої популярності.

Висновки. З огляду на викладену інформацію та аналіз точок зору вчених-правознавців, зроблено висновок, що спосіб реалізації суб'єктивного права на творчість – певна дія, прийом або система прийомів, яка дає можливість особі реалізувати суб'єктивне право на творчість відповідно до норм законодавства, що встановлюють межі можливої поведінки суб'єктів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Иоффе О.С. Основы авторского права. Авторское, изобретательское право, право на открытие : учебное пособие. Москва, 1969. 130 с.
2. Протасов В.Н. Теория права и государства. Проблемы теории права и государства. Вопросы и ответы. Москва : Новый Юрист, 1999. 240 с.
3. Грибанов В.П. Осуществление и защита авторских прав. Москва : «Статут», 2000. 411 с.
4. Сергеев А.П. Гражданское право : учебник. Москва : Проспект, 2000. 610 с.
5. Харитонов С.О., Дришлюк А.І. Цивільне право України. Суми, 2006. 352 с.
6. Аткишкіна Т. Свобода творчості як форма реалізації суб'єктивного права у сфері культури. *Право та культура: теорія і практика : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. м. Київ. 15-16 травня 1997 р.* Київ, 1997. 287 с.
7. Матеріал с вікісловника. URL : <https://uk.wiktionary.org/wiki/%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1>.
8. Форма права. URL : <http://scicenter.online/teoriya-gosudarstva-prava-scicenter/forma-prava.html>.
9. Форми реалізації права: поняття, види, співвідношення зі способами правового впливу. URL : <https://studfiles.net/preview/3009022/page:19/>.

Сабура Світлана Олександрівна

СПОСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ СУБ'ЄКТИВНОГО ПРАВА НА ТВОРЧІСТЬ

У статті розглядається значення та розкриття поняття «спосіб» у контексті реалізації суб'єктивного права на творчість та наводяться ознаки відмінності від поняття «форма» та «метод». Також проводиться систематизація існуючих способів реалізації суб'єктивного права на творчість, що дасть змогу в подальшому як іншим правознавцям під час їхньої практичної діяльності швидко орієнтуватися у просторі юридичної інформації у процесі надання правових послуг, так і авторіві під час реалізації свого суб'єктивного права на творчість швидко захистити встановлену законодавством міру дозволеної поведінки особи.

Ключові слова: суб'єктивне право, форма, метод, творчість.

Сабура Светлана Александровна

СПОСОБЫ РЕАЛИЗАЦИИ СУБ'ЄКТИВНОГО ПРАВА НА ТВОРЧЕСТВО

В статье рассматривается значение и раскрывается понятие «способ» в контексте реализации субъективного права на творчество, и указываются отличительные признаки от понятий «форма» и «метод». Также проводится систематизация существующих способов реализации субъективного права на творчество, что позволит в дальнейшем как другим правоведам при их практической деятельности быстро ориентироваться в пространстве юридической информации при предоставлении правовых услуг, так и автору при реализации своего субъективного права на творчество быстро защитить установленную законодательством меру дозволенного поведения лица.

Ключевые слова: субъективное право, форма, метод, творчество.

Sabura Svitlana

WAYS OF IMPLEMENTATION OF THE SUBJECTIVE RIGHT ON THE CREATION

The article examines such important concepts as the method and form, which makes it possible to avoid mistakes when determining how to implement a subjective approach to creativity.

The article discusses the meaning and disclosure of the concept of the “way” in the context of the implementation of the subjective right to creativity and identifies the distinctive features from the concepts of “form” and “method”. The article focuses on the opinion of legal scholars who provide information about the possible ways that a person uses in the process of exercising the subjective right to creation.

It also contains definitions of such important concepts as “compliance”, “fulfillment”, “use” of the rule of law, which allow a more detailed understanding of the variety of ways of realisation of the subjective right to creativity. To identify the most characteristic ways inherent in the process of implementing the subjective right to creativity, considered all of some of the varieties of methods in general, existing in the system of realization of subjective rights. The definition of such concepts as implementation, which provide an informative basis for the disclosure of a topic under the article, is given.

The importance of some forms of realization of the subjective right to creativity is revealed. Such a form can be considered a contractual form, because the contractual form provides for the implementation and protection of both the personal and property rights of the author.

It is established that in realizing the subjective right to creativity the person chooses the way characteristic and actual for a specific work that is the result of the realization of such a right.

Also, the existing options of exercising the subjective right to creativity are systematized, which will allow other lawyers in their practice to quickly navigate the legal information space in the provision of legal services, and the author, in exercising his subjective right to creativity, quickly protect the lawful measure of legal behavior faces.

Key words: subjective right, form, method, creativity.